

DUBLİNLİLER: Fenomenolojik bir incelemeEylül Ayda TÜRKER EREN¹, Gaye BİROL²**Araştırma Makalesi****Yazar Bilgileri**

¹ İzmir Demokrasi Üniversitesi,
Mimarlık Fakültesi, Mimarlık
Bölümü,
eylulaydaturker@gmail.com
0000-0003-2564-370X
Sorumlu Yazar

² İzmir Demokrasi Üniversitesi,
Mimarlık Fakültesi, Mimarlık
Bölümü, gaye.biol@idu.edu.tr
0000-0001-8230-3547

Geliş: 04.09.2023

Düzelme: 03.10.2023

Kabul: 30.10.2023

Atıf için:

Türker Eren, E.A. & Birol, G.
(2023). Dublinliler:
Fenomenolojik Bir İnceleme,
Mekansal Araştırmalar Dergisi,
1(1):35-44.

Özet

Mimarlık mesleğinin temelinde yer alan mekân kavramının tanım ve sınırları, 20. yüzyılda fenomenoloji kuramı üzerine yapılan çalışmalar ile genişlemiş ve değişmiştir. Buna göre kavram, araştırmacılar tarafından çeşitli yöntemler kullanılarak incelenmiş ve yorumlanmıştır. Yapılan makale çalışmasında, anlamsal bir dönüşüm içerisinde olan mekânı "Dublinliler" isimli edebi bir ürün üzerinden irdelemek amaçlanmıştır. Bu bağlamda seçilen eserde geçen çeşitli mekânlar, yazarın düşünceleri, olay örgüleri ve karakterlerin bakış açıları ile bir bütün içerisinde okunmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Böylece okuyucuya kavramın sınırları içerisinde dolaşabileceği bir yol sunmak ve fenomenolojik bir çerçeve içerisinde mekânın zenginliklerine ulaşmak hedeflenmiştir. Çalışmanın sonucunda, edebi eserleri fenomenolojik bir bakış açısıyla ele almanın mimarlık alanında genellikle fiziksel mekâna odaklanan yaklaşımlara alternatif olabileceği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mekân kavramı, Fenomenoloji kuramı, James Joyce, Dublinliler**DUBLINERS: A PHENOMENOLOGICAL REVIEW****Abstract**

The definitions and limits of the concept of space, which is the basis of the architectural profession, have been expanded and changed by the studies on phenomenology theory in the 20th century. Accordingly, the concept has been examined and interpreted by researchers using various purposes. In the study, it was aimed to examine the space, which is in semantic change, through a literary work called "Dublinliler". In this context, various spaces in the selected literary work have been tried to be study and interpreted as a whole with the author's considerations, storylines and the perspectives of the characters. Thus, it was aimed to offer the reader a way to walk around within the limits of the concept and to reach the richness of the space within a phenomenological frame. As a result of the study, it was emphasized that addressing literary works from a phenomenological perspective can be an alternative to approaches that generally focus on physical space in the field of architecture.

Keywords: Concept of Space, Phenomenological Theory, James Joyce, Dubliners

1. GİRİŞ

Mimarlık, toplumun hem fiziksel hem de sosyal ihtiyaçlarına çözüm üreten ve bunu yaparken diğer disiplinlerden yardım alan bir pratiktir. Toplum içinde gerçekleşen ilişkiler ve deneyimler mimari bir üründe olduğu gibi edebi bir ürün ile de yansıtılabilmektedir. Birbirlerini besleyen mimarlık ve edebiyat disiplinlerinin bulunduğu ortak nokta ise mekândır. Edebiyat alanındaki kurgusal veya gerçek mekân, mimarlık alanındaki fiziksel mekân gibi çeşitli deneyimleri içerebilmektedir (Güner & Gökmen, 2020, s. 1724-1726). Bu sebeple mekân, duyuyla algılanabilir ve ölçülebilir olan sınırların dışına çıkmış ve edebiyat aracılığı ile yazılı olarak ifade edilmiştir. Böylece günümüzde Türk Dil Kurumu'nun mekân sözcüğü için kabul ettiği "bir kişinin kapladığı boşluk, bulunulan yer ve ev" (Türk Dil Kurumu Sözlükleri) tanımları dışında mekân, tanımları ve sınırları yeniden üretilebilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsan, değişen ve gelişen tarihsel süreç içerisinde her zaman fiziksel bir çevre içinde yaşamıştır. Zaman içerisinde insanın sorgu yetenekleri iyileşmiş ve bu çevrenin anlamlandırılmasında bir takım dar tanımların yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Bu doğrultuda "fenomenoloji" kuramı, 20. yüzyılın ilk yarısında öncüsü Husserl, Merleau-Ponty, Heidegger ve Norberg-Schulz gibi çeşitli düşünürler tarafından yapılan farklı tanımlar ve kuramsal temeller ile ortaya çıkmıştır. Fenomenolojik düşünme biçimi, mekân kavramını Kartezyenci düşünme biçiminin kabul ettiği matematiksel tanımların dışına çıkarmış, bunun yerine yorumlayıcı bir görüş benimsemiştir (Ulubay & Önal, 2020, s.607). Buna göre bu çalışmada, modern türde edebiyata katkı veren İrlandalı yazar James Joyce'un eserlerinden olan ve 15 farklı hikayeden oluşan Dublinliler kitabı, fenomenolojik bir bakış açısı ile incelenmiştir. Hikayelerin olay örgüsündeki etkisi sebebi ile ana karakter olan Dublin kenti ve diğer mekânlar, karakterlerin deneyimleri üzerinden yeniden yorumlanmıştır.

Fenomenoloji kuramı üzerine literatürde günümüze kadar birçok araştırma yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda kavramı Bachelard'ın fikirleri üzerinden açıklayan Başaran (2021), düşünürün konu hakkındaki eserlerinden alıntılara ve mekânı anlamının zihnimizde yarattığımız imgeler ile ilişkisine yer vermiştir. Konuyu Seamon'un fikirleri üzerinden tartışan Çiftçi ve Köseoğlu (2019), düşünürün "ilk-el" fenomenolojik yaklaşımını açıklamış ve bir mekânın sınırlarının deneyimler aracılığıyla nasıl oluştuğunu bir gözlem çalışması ile pekiştirmiştir. Bolak Hisarlıgil (2008) ise, kavram hakkında Heidegger'in varoluşsal bir temele dayandırdığı "hermeneutik" fenomenoloji yaklaşımını incelemiştir. Fenomenoloji kuramını, Bergson, Aristoteles, Descartes, Heidegger, Bachelard, Foucault ve Merleau-Ponty gibi düşünürlerin fikirleri üzerinden okuyan ve derleyen Lüleci (2017), romanlarda mekânın yeri üzerine bir inceleme yapmıştır. Nane (2021), mekânın romandaki temsil biçimlerini Michel Butor'un "San Marco'nun Betimi" ve George Perec'in "Bir Paris Semtinin Tüketilme Denemesi" adlı eseri üzerinden incelemiştir. Bunlar dışında Barış (2021), fenomenoloji kuramını "Drina Köprüsü" ve "Drina'da Son Gün Örneği" eserleri üzerinden tartışırken, Mesçioğlu (2019) ise Butor'un "Değişme" isimli eseri ile incelemiştir.

Fenomenoloji kuramı, bir mekânın tanımı, sınırları veya algılanmasının kişinin deneyimine bağlı olarak yeniden yorumlanabileceğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada ise, "Dublinliler" adlı eserde yer alan hikayelere dekor oluşturmanın ötesinde adeta bir roman kahramanı haline gelen Dublin kentini fenomenolojik bir bakış açısıyla ele alan, bu çerçevede kişi deneyimlerinin mekânı algılayış biçiminde nasıl bir etkisinin olduğunu irdelemeyi amaçlayan ve "Dublinliler" kitabında yer verilen mekanları yazar James Joyce'un eseri yazdığı dönemde İrlanda'ya dair ifade ettiği görüşleri ile birlikte değerlendiren bir kitap çözümlemesi sunulmaktadır. Böylece fenomenolojinin, edebi metinlerde yer alan mekânları yeniden anlamlandırmak için alternatif bir bakış açısı olarak ele alınabileceği vurgulanmıştır.

Makalede, öncelikle fenomenoloji kavramı hakkında Husserl başta olmak üzere çeşitli düşünürlerin tanım ve görüşlerine yer veren kuramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Daha sonra, söz konusu çerçeve ışığında mekân kavramının tanım ve sınırları açıklanmaya çalışılmış, böylece araştırmanın kapsamı sunulmuştur. Fenomenoloji kuramı ve bunun mekân kavramına etkileri açıklandıktan sonra ise makalenin odak noktası ve James Joyce'un İrlanda toplumunu ve dönemin dünya görüşünü konu alan eseri olan Dublinliler kitabı incelenmiştir. Bu doğrultuda eserin yazarı olan James Joyce ve Dublin kenti arasındaki ilişki araştırılmıştır. Sonrasında ise Dublinliler eseri fenomenolojik bakış açısıyla ele alınarak Dublin, Londra, Paris ve tramvay mekânları kitabın yazarı Joyce'un fikirleri, hikayeler ve karakterler üzerinden yorumlanmıştır.

2. FENOMENOLOJİ KURAMI ÇERÇEVESİNDE MEKÂNI ANLAMAK

Fenomenoloji, temelleri 20. yüzyılın başlarında Edmund Husserl tarafından atılan bir felsefi akımdır. Yıllar içerisinde ürettiği çeşitli kaynaklar ile kuram hakkındaki fikirlerinin değişkenlik gösterdiği düşünülen Edmund Husserl, "her türlü hazır bilginin bir yana bırakılmasını, fenomenolojik indirgemeyi" (Husserl, 2003, s.15)

savunmaktadır. Düşünürü göre fenomenoloji, diğer temel bilimler gibi sorulara çözüm arayan, sınırlara sahip ve kontrol edilebilen bir yöntem olmamalıdır. Buna göre, hazır bilgi güvenilir ve tartışmalıdır, kesin bilgiye ancak köklere inilerek ulaşılabilir. Ayrıca Husserl, insanın yaşadığı çevredeki nesnelere farklı şekillerde algılayabildiğini, nesnenin var olan yalın gerçekliklerinin deneyimlerin oluşturduğu bir araç içine alınıp köklü değişimlere uğrayabildiğini savunmuştur (Husserl, 2003, s.7-18). Bu fikirler doğrultusunda, herkesçe kabul gören ve belli sistematik aşamalar ile hesaplanabilen bilgilerin yerine fenomenoloji, bir olgunun onu algılayanın deneyimleri ile yeni bir anlam kazanmasına odaklanmaktadır.

Tanım, sınır ve bakış açıları değişkenlik gösteren fenomenoloji yaklaşımı, Husserl'den sonra öğrencisi Martin Heidegger tarafından da ele alınmıştır. Varlık sorusunun temel ilkelerini oluşturmayı amaçlayan düşünür, fenomenoloji kuramını ontolojik açıdan incelemiştir. Kuşaktan kuşağa aktarılan, kanıtlandığı söylenen ve apaçık ortada olan bilginin karşısında duran ve varlığın anlamını sorgulayan Heidegger, varlığın dünya ile olan sıkı bağını “dünya içindeki varlık” olarak tanımlamış ve varlığın dünyanın büyümesine kapılarak, onu deneyimleyerek bilgiye ulaşabileceğini savunmuştur (Heidegger, 1962, s.48-88). Heidegger'in bahsedilen ontoloji çalışmaları bağlamında ortaya attığı “hermeneutik” yaklaşımı, insan deneyimlerine bağlı yorumlama yaklaşımının ilkelerini bulmayı amaçlamaktadır. Buna göre, yorumlama eylemi kişinin geçmiş deneyimleri ile sıkı bir ilişki içerisindedir ancak geçmiş bugünü yaşayarak anlaşılabilen döngüsel ve mutlaklığa müsaade etmeyen bir sürecin parçasıdır (Hisarlıgil, 2008, s.26-27). Fenomenoloji hakkında fikir birliğinin mümkün olmadığını düşünen Maurice Merleau-Ponty'ye göre ise kavram, özlerin incelenmesi olarak tanımlanmaktadır. Dünyayı deneyimleyerek anlamaya ve bu deneyimlerin bir tanımını oluşturmaya çalışmaktadır (Merleau-Ponty, 2013).

Fenomenoloji kuramı, aynı zamanda bu çalışmanın kapsamını oluşturan “mekân” kavramı ile de yakından ilişkilidir. Heidegger ve Merleau-Ponty gibi varoluşçu fenomenolojiyi temsil ettiğini savunan David Seamon, bu kavramın insan deneyiminin tanımlanması ve yorumlanması olarak ifade etmiştir (Seamon, 2007, s.1-2). Rasyonel ilkelere dayanan kartezyenci anlayışın görme duyusuna dayanarak incelediği “yer” kavramını ele alan Seamon, kavramın tarih ve toplum ile ilişkisine vurgu yapmıştır (Ulubay & Önal, 2020, s. 609). Yer in fenomenolojisi hakkında fikirlerini belirten bir başka düşünür olan Christian Norberg-Schulz, yer kavramını mekânın somut hali olarak nitelendirmektedir. Varlığın vazgeçilmez bir parçası olan yer, Norberg-Schulz tarafından ona hayat ve karakter veren ve antik inanışlardan gelen bir “ruh (*genius*)” ile ilişkilendirilmiş, kavram bu kuramsal temel üzerinden açıklanmıştır. Buna göre, her yerin kendine özgü doğal veya işlevine yönelik bir karakteri vardır ve bu karakterler zaman kavramından ayrı düşünülemez (Norberg-Schulz, 1982, s. 6-18). Bu bağlamda Seamon ve Norberg-Schulz, klasik ve dar bir mekân anlayışının tersine konuya fenomenolojik bir çerçeveden bakmayı ve mekânı sorgulamayı denemişlerdir.

Mekân kavramını, fenomenoloji çalışmaları sınırlarında yeniden yorumlayan düşünürlerden bir diğeri Gaston Bachelard olmuştur. Düşünür, her okuyucuda değişen şiirsel imgenin, her kullanıcıda değişen mekân anlayışı ile kurduğu benzerlik üzerinde durmuş ve bu görüşünü fenomenolojik bir temel üzerinde Mekânın Poetikası isimli eserinde detaylı şekilde açıklamıştır. Şiiri, zihnimizi ve ruhumuzu besleyen bir araç olarak gören Bachelard, dünyaya bir evden (kalp, zihin veya gerçek mekân olabilir) bakmayı tercih etmiştir. Ayrıca düşünürü göre mekân, anılarımızı sakladığımız ve zamanın dışında düşlerimiz ile yarattığımız bir yerdir. Bu bağlamda konu hakkındaki fikirlerini şu sözler ile açıklamıştır: “mekân peteklerin binlerce gözündeki, zamanı sıkıştırılmış olarak tutar. mekân bu işe yarar.” Bachelard aynı zamanda çekmece, dolap, kasa, kabuk, köşe gibi çeşitli metaforlar üretmiş, mekân kavramını tanım sınırlarının ötesine taşımayı amaçlamıştır. En nihayetinde yazar, çağımızın sayısal hesaplamalar ile üretilen dar mekân anlayışının tersine, hatıraları, düşleri, imgeleri kısacası insan yaşamının tüm zenginliklerini içeren yerler kurma fikrini savunmuştur (Bachelard, 1996).

Juhani Pallasmaa ise bahsedilen konu kapsamında mekân ve insan kavramları arasındaki ilişkiye değinmiş, duyulara hitap eden bir tasarım anlayışının bu ilişkiyi güçlendireceğini savunmuştur. Düşünür, günümüz dünyasının hızla gelişen teknolojileri ve olanakları sonucunda “görme” duyusuna hitap ettiğini ve buna bağlı olarak tüm duyular ile iletişim kurabilen tasarım fikrinin bir ihtiyaç haline geldiğini vurgulamıştır. Pallasmaa, mekânı duyularımız ile yeterince deneyimleyemediğimizi düşünmüştür: “insan bedeninin ve mekândaki hareketinin bir yansıması olmayan salt beyinsel bir mimarlık düşünmek de mümkün değildir.” (Pallasmaa, 2011). Dolayısı ile yazara göre mekân kavramı, sadece matematiksel hesaplar ve teknolojinin sunduğu fiziksel olanaklar ile değil, aynı zamanda insan bedeni ve zihni ile ilişkili olanı temsil etmektedir.

Yer in fenomenolojisi konusunda çalışan kuramcılar, toplum tarafından sorgulanmadan kabul edilen genel geçer bilgileri reddetmiş, mekân kavramının özüne inmeyi amaçlamışlardır. Bu doğrultuda mekânın duyularla algılanabilen varlık olma durumunun yanında, insan zihnindeki değişkenlik gösterebilen durumu üzerinde fikir

birliğine varılmıştır. Heidegger ve Merleau-Ponty gibi kavramın kişi deneyimleri ile ilişkisi üzerinde duran Seamon, bu fikirlere konunun zamana ve toplumlara göre değişkenlik gösterebileceğini eklemiştir. Zaman kavramı üzerinde duran bir diğer kuramcı Norberg-Schulz da kavramın karakteri ve ruhu üzerine özgün fikirler üretmiştir. Şiirsel imgenin zihnimizde uyandırdıkları ile mekân imgesini anlamaya çalışan Bachelard ve çağın gelişmeleri sonucu duyularımızla algılayabildiğimiz mekânların azaldığı yönündeki eleştirileri ile konuya ele alan Pallasmaa ise bahsedilen fenomenolojik bakış açılarına yeni katkılar sunmuştur.

3. FENOMENOLOJİK BİR MEKÂN OKUMASI: DUBLİNLİLER

3.1. James Joyce ve Dublin

2 Şubat 1882 yılında Dublin'in güneydeki banliyö bölgesinde dünyaya gelen yazar James Joyce, katı kuralların egemen olduğu Katolik bir çevrede büyümüştür. Joyce, genç yaşlarında sanata ilgi duymaya başlamış ve modern edebiyatın çizgilerini savunmuştur (Ellman, 1982, s. 23-73). Kökleri 1890'lara dayanan modern İngiliz edebiyatının 20. yüzyılın başlarındaki en önemli temsilcilerinden olan Joyce, eserlerinde gerçeği doğrudan anlatmak yerine karakterlerin duygu ve düşüncelerini de ön plana çıkardığı yeni edebi teknikler kullanmıştır. Ancak her eserde benzer anlatım teknikleri ve bakış açıları kullanılmamaktadır. Çoğu yazar çağın sosyal düzenine, dünya görüşüne ve rasyonalizme bir "başkaldırı" göstermektedir. Joyce gibi modernist yazarlar, insan deneyimini doğrudan iletme noktasında endişe taşımakta ve kişi, yer, zaman bağlamında açıklayıcı dili reddetmektedirler. Buna karşın bahsedilen yazarlar, yenilikçi ve deneysel olanı yani akıl, bilinç ve ruhsal olan ile ilgilenmeyi tercih etmişlerdir (Buran, 2021, s. 28-29).

Joyce, 15 Ekim 1905 yılında, sonraki yıllarda Dublinliler kitabını basımını gerçekleştirecek olan yayıncı Grant Richards'a yazdığı bir mektupta Dublin kentinin başka bir yazar tarafından henüz dünyaya tanıtılmadığından şikâyet etmiştir. Yazar mektubuna Dublin'in Avrupa sınırları içindeki öneminden ve yüzölçümü açısından sahip olduğu avantajlardan bahsederek devam etmiştir. Bu bağlamda Dublin'i diğer benzer şehirler ile karşılaştıran yazar, "Dublinliler" ifadesinin "Parisliler" veya "Londralılar" ile eş olmadığını hissettiğini vurgulamış, kentin ve içinde yaşayan kentlinin kendisi için özel bir anlam barındırdığına değinmiştir (Ellman, 1982, s. 208). Aynı zamanda Joyce, eserlerinde Dublin kentinin ahlâki anlayışından ve yozlaşmasından bahsetmeyi amaç edinmiş, toplumun ilgisiz olduğunu düşündüğü bu konuya eserlerinde yer vermenin bir kurtuluş olacağını düşünmüştür (Yağcıoğlu, 2013, s. 35-36). Bu açıdan bakıldığında, yazarın içinde yaşadığı çevreyi keskin ve kendine has bir dille sorguladığı, hatta eleştirdiği, zihnini okuyucuya bu yolla açtığı görülmektedir.

Joyce'un kitaplarında gerçekçi bir ifade ile Dublin'i dünyaya tanıtmak fikri, çeşitli eleştirilenler tarafından tartışılmıştır. Eleştirilerin odağı, yazarın hem kozmopolit hem de İrlanda milliyetçisi tavrının çelişkili olarak iç içe geçmesidir. Bu sebeple yazarın politik, sosyal ve sanatsal bakış açısının, ulusunun iyiliğine dayandığı için "kozmpolit vatansever" tanımına uygun olduğu belirtilmektedir (Mottolese, 1999, s. 2-7). Joyce'un edebi eserlerini ürettiği yıllarda İrlanda henüz İngiliz yönetimi altında bulunan bir sömürge ülkesi olmakla beraber, olası bir devrim hareketinin çok yakınındaki bir ada ülkesidir. Bahsedilen dönemde bir geçiş sürecinde olan İrlanda toplumu modernite ve katı Katolik gelenekçilik arasında bir çatışma yaşamakta, değişimi isterken bir yandan da geçmişten kopmamaktadır. Yazara göre İrlanda, kendi batılı kimliğini oluşturmak yerine kilise ve kitabın içerisinde de değinilen (Joyce, 1914, s. 167) geleneksel İrlanda Edebi Uyanışı (Celtic Revival)ⁱ aracılığı ile sahte bir geçmişe bağlılığını sürdürmektedir (Clifford, 2014, s. 2). Kitapta geçen *Sacred Heart* (kutsal kalp), *banshee* (ölüm perisi), *Holy Ghost* (kutsal ruh) (Joyce, 1914, s. 194) gibi dini ifadeler ile bu fikir pekiştirilmiştir. Bu bağlamda Joyce, diğer kitaplarında da olduğu gibi Dublinliler kitabında, İrlanda hakkında eleştiriler içeren gerçekçi bir dil kullanmış ve ülkesinin bir *otoetnografisini*ⁱⁱ (Mottolese, 1999, s.8) yaratmayı amaçlamıştır.

3.2. Dublinliler Eseri

1914 yılında yayınevi sahibi Grant Richards tarafından yayımlanan (Joyce, 1914; Ellmann, 1982, s. 128) Dublinliler eseri, sonraki baskılarında çevirilere göre değişebilen (Joyce, 2012; Joyce, 2018) Kız Kardeşler, Bir Karşılaşma, Arabi, Eveline, Yarıştan Sonra, İki Kahraman, Pansiyon, Küçük Bir Bulut, Suretler, Toprak, Acı Bir Olay, Kurul Odasında Sarmaşık Günü, Bir Anne, Rahmet ve Ölüler isimli on beş hikayeden oluşmaktadır. Farklı olay örgüleri ve karakterler ile oluşturulan hikayeler, Joyce'un çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılık çağlarına göre üç farklı dönemi temsil etmektedir (Batur, 2018, s. 11). Bahsedilen dönemlere dördüncü olarak toplumsal hayat bölümünü de ekleyen Belge (2012, s. 5), hikayelerin her biri bağımsız konulara sahipken, bir araya geldiklerinde

bir bütünü de temsil ettiğini savunmuştur. Enis Batur (2018, s. 11), kitabı “*sanatçının bir Dublinli olarak erken otobiyografisi*” şeklinde açıklamıştır. Kitap ile ilgili açıklamalarına devam eden Batur, hikayelerin bahsettiği karakterlerin ve mekânların “*panoramik bir kesit*” sunduğunu, Dublin şehrinin ışık, ses ve koku ile ilişkisini anlattığını ifade etmiştir. Kitabın çevirisini yapan Bal (2018, s. 252), kitap hakkında “... *Joyce’un eserini ölüm duygusuyla başlatıp ölüm duygusuyla sonlandırdığını görürüz.*” ifadelerini kullanmış ve öykülerin temalarının bilinçli şekilde sıralanmış olabileceğine dikkat çekmiştir. Bunun dışında Dublinliler eseri her hikayede ölüm, aşk, ebeveynlik, siyaset, inanç, ahlak gibi farklı temalar üzerinde durmuş ve bu hikayeler yaratılırken Dublin’in caddeleri, sokakları, köprüleri, barları ve müziği de hikayelerin aralarına serpiştirilmiştir.

Dublin kentini kitabında bir karakter olarak gören Joyce, yazdığı mektuplarda hikayelerinin hangi temaları ve dönemleri temsil ettiğine değinmiştir. Kitaptaki Kız Kardeşler, Bir Karşılaşma ve Arabi hikayeleri çocukluk; Eveline, Yarıştan Sonra ve Pansiyon hikayeleri ergenlik; Suretler, Toprak ve Acı Bir Olay hikayeleri yetişkinlik dönemlerini temsil ederken; Kurul Odasında Sarmaşık Günü, Bir Anne ve Rahmet hikayeleri ise Dublin’in toplumsal yaşamını anlatan konuları işlemektedir (Ellmann, 1982, s. 208). Kitabın son hikayesi olan Ölüler ise tüm hikayelerin temalarının pekiştirilmesi ile oluşmuştur (Belge, 2012, s. 10). Bu bağlamda Dublinliler kitabındaki hikayelerde geçmişte tanıdığı gerçek kişilere ve uğradığı mekânlara atıf yapmayı tercih eden Joyce, Arabi hikayesinde yaşadığı bir evin sokağından, kiracısından ve küflü kokusundan bahsetmiştir: “*Çıkmaz bir sokak olan North Richmond Sokağı... Çıkmazın sonunda dört köşeli bir parselin üzerinde komşularından ayrı duran iki katlı boş bir ev vardı... Bizim evin önceki kiracısı -bir rahip- oturma odasında ölmüştü. Her odada epeydir kapalı durmaktan kaynaklanan bir rutubet asılıydı havada ve mutfağın arka tarafındaki kalabalık odanın eski, işe yaramaz kağıtlar kaplamıştı.*” (Joyce, 2018, s. 35).

Yazarın gerçek olaylara gönderme yapmış olduğu hikayelerden bir diğeri ise Eveline olmuştur. Joyce’un yaşadığı evin karşısında oturan komşusu ve çay tadımcısı olan Ned Thornton, Dublinliler’in hikayelerinden birine adını veren Eveline’nin babasıdır (Ellmann, 1982, s. 43) ve hikayede karakteri şu sözler ile aktarılmıştır: “*Şu anda bile, on dokuzunu geçmiş de olsa, hala bazen babasından şiddet görme tehlikesinde hissediyordu kendini... babası hiçbir zaman Harry ve Ernest’i dövdüğü kadar sert dövmemiştir onu; kız olduğu için.*” (Joyce, 2018, s. 45). Aynı zamanda Thornton, Rahmet adlı hikayede bir bar çıkışında bayılmış halde bulunan Mr. Kernan’dır: “*Bay Kernan mesleğinin saygınlığına inanan eski usul bir pazarlamacıydı... ofisin şömine rafında küçük bir kurşun çay-kahve kutusu taburu hizaya dizilmişti. Pencerenin önündeki masada ise içleri genelde yarıya kadar siyah bir sıvıyla dolu olan dört-beş adet çini kase duruyordu. Bay Kernan çayların tadına bakardı bu kaselerden.*” (Joyce, 2018, s. 171). Joyce yazdığı hikayelerde ufak değişiklikler yapmış, Eveline hikayenin sonunda aşık olduğu denizciyle ayrılmamış, evlenip Dublin’e yerleşmiştir. Bunun yanında Rahmet hikayesinde baygın bulunan kişi aslında komşusu Thornton değil, Joyce’un kendisidir (Ellmann, 1982, s. 43).

Bu çalışmada Joyce’un hikayelerinde yer vermiş olduğu, Dublin’deki kentlinin gündelik hayatında sahne ya da dekor görevi gören kentsel-kamusal mekânları oluşturan caddeler, okullar, toplu ulaşım araçları, ticari ilişkiler ve mekânları sunulmuştur. Örneğin Brandy’nin (2015) deyiimi ile karşıtlıkların kenti olan Dublin, bahsedilen dönemde bir perakende ticaret merkezidir. Ağır sanayi kentte istenilen ölçülere ulaşmasa da Dublin, bira ve damıtma sektöründe önde gelen bir liman kenti olarak kabul edilmiştir. Konu bağlamında Dublinliler kitabının çeşitli hikayelerinde Joyce, sıkça kentin bar kültürüne ve limanlarına değinmiştir. Bunun yanında 1800’lerin sonunda yaklaşık 250.000 nüfusa sahip olan kentte toplumsal bir tabakalaşma baş göstermiş, orta sınıf kenti terk ederken alt gelir grubundaki insanlar yetersiz barınma koşullarında kentin belli bölgelerinde yaşamını sürdürmüştür. Dönemin kent imajını oluşturan yoksul kesimin yanında sayıca az fakat kentin ekonomik olarak yönetiminde söz sahibi olan bir üst sınıf da bulunmaktadır (Brandy, 2015). Böylece Dublin’nin, öne sürülen karşıtlık fikrine paralel olarak Joyce tarafından da eleştirilen ekonomik ve toplumsal çelişkileri barındırdığı görülmektedir.

Dublin kentine sosyal doku açısından bakıldığında ise kent merkezi, aynı zamanda hikayelerin çoğunlukla geçtiği bölge, kuzey ve güney olmak üzere Liffey Nehri tarafından ikiye ayrılmıştır. Nehrin güneyinde Grafton Caddesi ve kuzeyinde bulunan Henry Caddesi, nehir kıyıları ve Temple Bar bölgesi dönemin önemli ticaret ve alışveriş alanlarıdır. Bunun yanında kentin güneyindeki alanlarda yaşayanlar, genellikle nehrin karşı tarafına geçmemektedir (Brandy, 2015). Dublinliler eserinin hikayelerinde kent merkezinde yer alan birçok cadde, sokak, okul ve bar ismi kullanılmıştır. Joyce’un Dublinliler eserinde yer verdiği hikayelerde, Dublin kent merkezindeki birçok cadde, sokak, okul ve bar mekânının gerçek ismiyle yer aldığı görülmektedir. Hatta bu mekânların bazılarının birden fazla hikayede yer aldığı ve farklı hikaye karakterleri tarafından farklı biçimlerde deneyimlendikleri dikkati çekmektedir (Tablo 1). Gardiner (Şekil 1), Dame (Şekil 2), Grafton (Şekil 3), Duke,

Westmoreland ve Baggot caddeleri farklı hikayelerde en az iki defa anılmıştır. Kent merkezindeki pek çok bölgenin isminin yer aldığı eser, okuyucunun zihninde Dublin'in basit bir haritasını çıkarmasına yardım edebilmektedir.

Tablo 1. Hikayelerde geçen ortak mekânlar (Yazarlar tarafından üretilmiştir).

	Kız Kardeşler	Bir Karışışma	Araby	Eveline	Yarıştan Sonra	İki Kahraman	Pansiyon	Küçük Bir Bulut	Suretler	Toprak	Üzücü Bir Olay	Kurul Odasında Sarmaşık Günü	Bir Anne	Rahmet	Ölümler
Gardiner Caddesi															
Dame Caddesi															
Grafton Caddesi															
Duke Caddesi															
Westmoreland Caddesi															
Baggot Caddesi															

Şekil 1. Gardiner Caddesi, erken 1900'ler, (URL-1).

Şekil 2. Dame Caddesi, erken 1900'ler, (URL-2).

Şekil 3. Grafton Caddesi, erken 1900'ler, (URL-3).

3.2.1. Dublin

Dublinliler eserinde Dublin kenti, olaylara arka plan oluşturan bir mekânsal dekor olmanın ötesine geçerek olay örgüsüne doğrudan katılan, yaşanan olayları da etkileyebilen bir karakterdir. Hikayeler içindeki farklı karakterlerin deneyimlerine ve düşüncelerine göre aktarılan Dublin, öncelikle etkisi altında kaldığı Katolik inancı ve gelenekçi bakış açısına sahip bir toplumun yaşadığı kasvetli ve yeni olanın reddedildiği bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Arabi hikayesinde ana karakterin diğer karakterler ile gerçekleştirdiği diyaloglarda geçen “Gidemeyeceğini çünkü o hafta manastırda bir inziva gerçekleştireceğini söyledi”, “Cumartesi gecesi o pazara gidebilmek için izin istedim. Teyzem şaşırıp masonların bir organizasyonu olmamasını umduğunu belirtti.” (Joyce, 2018, s. 38-39). Eveline hikayesinde geçen “Eveline’nin babası ilişkiyi öğrenmiş ve onun bu konuda kendisine tek kelime bile etmesini yasaklamıştı.” (Joyce, 2018, s. 46) Pansiyon hikayesinde geçen “İnsanlar kesin bu ilişkiyi konuşur ve kesin patronunun kulağına giderdi bu iş. Dublin öylesine küçük bir şehir ki herkes herkesten haberdar.” (Joyce, 2018, s. 75) ve Rahmet hikayesinde geçen “Din onun için bir alışkanlıktı.” (Joyce, 2018, s. 175) ifadeleri bu fikri destekler niteliktedir.

Dublin aynı zamanda hikayelerin geçtiği yıllarda karakterlerin gözlemleri ve yorumları ile ahlaki çöküşü ve sınıf ayrımını temsil eden bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Yarıştan Sonra hikayesinde geçen “Parasını Kingstown’da kasaplık yaparak kazanmış, Dublin ile kentin kenar mahallelerinde dükkanlar açarak da parasını kat kat arttırmıştı. Polisten de birkaç ihale koparacak kadar şanslı olmuş ve nihayet Dublin gazetelerinde tüccarlar prensi diye anılacak kadar zenginleşmişti.” (Joyce, 2018, s. 50) ifadeleri bu yozlaşmayı desteklemektedir. Kurul Odasında Sarmaşık Günü hikayesinde Bay Heynes karakterinin “Emekçinin de herkes gibi Kent Konseyi’nde yer almaya hakkı yok mu?” (Joyce, 2018, s. 135) sözleri ise sınıf çatışmalarını özetler niteliktedir. Bu olumsuz deneyimlerin yanında Dublin kentinin misafirperverlik özelliğinden bahsedilen bölümler de olmuştur. Ölüler hikayesinde Dublinlilerin sahip olduğu bu tavrı “Her geçen yıl daha da derinden anlıyorum ki misafirperverlik kadar ülkemizi onurlandıran ve ülkemizin sıkı sıkıya muhafaza etmesi gereken başka bir gelenek yok.” (Joyce, 2018, s. 226) sözleri ile açıklayan Gabriel karakteri, bahsedilen özelliğin dünyada başka bir örneği olmadığını da sözlerine eklemiştir.

Kentin vurgulanan tüm bu özelliklerinin hikayelerde geçen olay örgülerini ve karakterleri etkilediği bir gerçektir. Özellikle kitapta Dublin’in karanlık ve kendisinden kaçıp kurtulmak isteyen kentlinin tutsak (Belge, 2012) olduğu bir mekân ya da hapisane gibi kurgulanması ön plana çıkmaktadır. Hikayelerin birçoğunda İrlandalıların tutucu tavrı ve kentte esir olma temaları vurgulanmış, karakterlerin de buna bağlı olarak bir kaçış yolu arama çabası işlenmiştir. Dolayısı ile Dublin, kitabın yazarı Joyce’un da kent hakkındaki eleştirilerinin hayatın olağan akışı vasıtası ile okura yansıtma isteği ve dönemin İrlanda toplumunun bağlılık ve kaçış ikilemindeki günlük faaliyetlerinin sahnelendiği bir mekân olarak kurgulanmıştır.

3.2.2. Londra ve Paris

Dublinliler kitabında Dublin kentinin orada yaşayan insanların deneyimi ile yeniden yorumlandığı bir mekân tanımının yanında, kentin Londra ve Paris ile kıyaslandığı bölümler de bulunmaktadır. Kitabın yazarı olan Joyce, evi olan Dublin’in toplum tarafından hiçbir zaman Londra veya Paris gibi düşünülmediği üzerinde durmuştur (Ellmann, 1982, s.208). Bu bağlamda hikayelerde de Londra ve Paris kentleri Dublin’de olmayana, ulaşılması güç bir hayali, hayatın daha canlı ve renkli yaşandığı bir mekânı temsil etmektedir. Yarıştan Sonra hikayesinde geçen “Jimmy masadaki Fransızların civiltılı gençliğinin İngiliz’in sağlam yapısının etrafına zarıfçe dolandığını canlandırdı zihninde.” (Joyce, 2018, s. 53) cümlesi toplumun bu kentler hakkında genel bir bakış açısını sunmuştur. Hikayelerinde Dublin’i ve burada yaşayan kentliyi eleştiren Joyce, Dublinlilerin değişimi istedikleri halde bunu yapmaya cesaret etmemelerini birbirine zıt iki karakter ve yaşam tarzı ile okuyucuya aktarmaya çalışmıştır. Buna göre Küçük Bir Bulut hikayesinde ana karakter Küçük Chandler ve arkadaşı Ignatius Gallaher arasında geçen diyalog şu şekildedir:

-“Man Adasına gittim,” dedi Küçük Chandler.

Güldü Ignatius Gallaher.

-“Man Adası!” dedi. “Londra veya Paris’e gitmelisin, tercihen Paris. Bu sana iyi gelir.”

-“Paris’i gördün mü sen?”

-Gördüm diyebilirim gönül rahatlığıyla. Biraz gezip tozdum orada.”

-“Dedikleri kadar güzel mi gerçekten? diye sordu Küçük Chandler.

Ignatius Gallaher içkisini kafaya dikip bitirirken o da küçük bir yudum aldı kendisinininkinden.

-“Güzel mi?” dedi Ignatius Gallaher bu kelimeyle ve içkisinin tadıyla duraklayarak. “Öyle çok da güzel değil hani. Elbette güzel... Ama asıl Paris hayatı, iş orada. eğlence, hareket, heyecan için Paris gibisi yok.”

...
-“Senin gibi dindarların yeri değil, Tommy.” (Joyce, 2018, s. 85-86).

Kitabın son hikayesi olan Ölüler bölümünde Dublin kenti ve diğer Avrupa şehirleri arasındaki gelişmişlik farkına ve Dublinlilerin milli duygularına değinilmiştir. Hikayede Julia Teyze, kız kardeşi ve Bayan Conroy arasında geçen diyalogda galoşun ne olduğunu bilmeyen Julia Teyze karakterine yöneltilen şu sözler bahsedilen farka dikkat çekmektedir: “Kara lastik gibi. İkimizde de birer çift var artık. Gabriel şimdilerde Avrupa’da herkesin ayakkabısına bundan taktığını söylüyor.” (Joyce, 2018, s. 201). Aynı hikayenin karakterlerinden biri olan Bayan Ivors, vatansever bir kişiliği yansıtmış ve Dublin dışında bir yerden bahsederken Gabriel karakteri ile arasında geçen diyalogda şu sözlere yer verilmiştir: “Doğrusu, ben utanıyorum sizden” dedi Bayan Ivors açık açık. Öyle bir gazete için yazılar yazdığınızı söylemekten... Sizin bir Batı Britanyacı olduğunuzu bilmiyordum.” (Joyce, 2018, s. 209). Bu sözlerin devamında ise aynı karakter, Gabriel karakterinin yurt dışı gezilerini anlattığı bölümde “İyi de kendi memleketiniz dururken neden Fransa’ya Belçika’ya gidiyorsunuz ki?” (Joyce, 2018, s. 221). Dolayısı ile bu ifadeler dönemin tutucu tavrının ve bu tavrın sonucu olarak eskiye olan inatçı bağlılığın bir temsilidir.

3.2.3. Tramvay

Büyük kısmı 20. yüzyılın ilk yıllarındaki Dublin’i anlatan hikayelerin vazgeçilmez bir parçası olan atlı tramvaylar (Şekil 4), okuyucuya dönemin toplu ulaşımı ve teknolojik gelişmeleri hakkında bilgi sunmaktadır. Tramvay, yalnız kentte değil aynı zamanda hikayeler içinde de bir uçtan diğer uca dolaşan hareketli bir mekândır. Gündelik hayatın telaşı ve gürültüsünün sembolü olan atlı tramvay, şehrin ana toplu ulaşım aracı (The National Archives of Ireland) olmuştur. Hikayelerde karakterler, ortak mekân olan tramvayda farklı deneyimler yaşamış ve bu deneyimlerin kendilerinde uyandırdığı hisler yönünden benzer yorumlarda bulunmuşlardır. Bu bağlamda Bir Karşılaşma hikayesinde ana karakterin “... uysal atların bir tramvay dolusu işe giden insanı yokuş yukarı çekişlerini izlemeye koyuldum.” (Joyce, 2018, s. 27) Yarıştan Sonra hikayesinde geçen “Sürücülerin kornalarıyla, sabırsız vatmanların çaldıkları zillerle dolu alışılmadık bir trafik vardı sokakta.” İki Kahraman hikayesinde geçen “Burada tramvayların gürültüsü, ışıklar ve kalabalık sessizliklerinden kurtardı onları.” (Joyce, 2018, s. 63) ve Suretler hikayesinde geçen “Tramvay zilleri, trolleybüs vınlamalarıyla dolmuştu kafası...” (Joyce, 2018, s. 103) cümleleri, bir kamusal mekân olarak tramvayın karakterler tarafından gürültü ve karmaşa ile özdeşleştirilen ve monoton olan hayatın kesintiye uğramasının bir temsilidir.

Şekil 4 Atlı tramvay, erken 1900’ler, (URL-4).

4. SONUÇ

Fenomenoloji, 20. yüzyılın kuramsal tartışmalarında etkili bir role sahip olan ve kurucusu Husserl olarak kabul edilen felsefi bir akımdır. Genelgeçer bilgilerin yıkılmasında büyük payı olan bu felsefi eğilim, gerçeğin farklı deneyimler aracılığı ile incelenmeye muhtaç olduğunu savunur. Bu bağlamda çeşitli kavram ve olguları mutlak tanım sınırlarını yıkarak yeniden yorumlamayı amaç edinen ve bu bağlamda fenomenoloji kuramına katkıda

bulunan düşünürler, “mekân” kavramı üzerinde farklı fikir ve yöntemler ortaya atmıştır. Seamon “yer” kavramını tarih ve toplum ile ilişkilendirirken, Norberg-Schulz kavramı ruh (genius) ile ilişkilendirmiş ve mekânın somut hali olarak nitelendirmiştir. Bunun yanında Bachelard, şiir ve mekân kavramları arasındaki bir benzerliğe değinmiş, fikirlerini oluşturduğu metaforlar ile açıklamıştır. Pallasmaa ise kavramın insan bedeninin sahip olduğu duyular aracılığı ile ilişkisini sorgulamıştır. Tüm bu fikirler ve tanımlar sonucunda ise mekânın onu farklı yollar ile deneyimleyen insanlar tarafından yeniden tanımlanabileceği ve yorumlanabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu çalışmada ise modern edebiyatın önemli eserlerinden biri olan ve James Joyce tarafından kaleme alınan Dublinliler eseri, fenomenolojik bir yöntem ile okunmuş ve kitapta bahsi geçen mekânlar elde edilen bulgular ışığında yorumlanmıştır.

Dublinliler eseri, çocukluk ve gençlik yıllarını Dublin’de geçiren yazar Joyce’un kent hakkındaki eleştirilerini ve kentin sakinlerinin gündelik hayatını konu alan 15 farklı hikayeden meydana gelmektedir. Yazarın çocukluk, gençlik ve olgunluk çağlarının yanında toplumsal hayatın gerçekliklerini konu alan hikayeler, kurgu ve yaşanmış olaylar harmanlanarak oluşturulmuştur. 20. yüzyıldaki Dublin kentinin çoğunlukla merkez ve okuyucuya tanıtılmak istenen bölgelerinde geçen hikayeler, caddeler, parklar ve ulaşım araçları gibi ortak mekânlar barındırmaktadır. Bahsedilen ortak mekânların en önemlisi ve aynı zamanda kitabın ana karakteri olan Dublin ise, çeşitli kahramanların diyalogları ve okuyucuya aktarılan düşünceleri yoluyla eski ile yeni olanın çatıştığı bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada ele alınan diğer önemli mekânlardan olan Londra ve Paris kentleri, hikayelerin geçtiği dönemde Dublinlilerin kaçış ve rekabet arzusu içinde oldukları, hayallerinin karşılığı olan mekânlar olarak kurgulanmıştır. İncelenen son başlık olan ve hikayelerin hareketli mekânı tramvaylar ise olayların sıradan akışını canlılığı ve gürültüsü ile sekteye uğratan ve kentin karmaşasını temsil eden bir mekân olarak yorumlanmıştır. Bu doğrultuda ele alınan kentlerin ve ulaşım aracının, sahip olduğu tanımlar ve sınırlar dışında da okuyucunun zihninde farklı anlam ve temsillere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan çalışmada, herkes tarafından bilinen tanımına göre profesyoneller tarafından tasarlanan tanımlanmış boşlukları ifade eden mekân kavramı, okuyucuya fenomenolojik bir okuma yöntemi ile sunulmuştur. Böylece edebi bir eser üzerinden, sorgulanmadan kabul edilmiş bilgilerden arınarak kavramın sahip olduğu yeni ve değişken olan sınırlarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunun yanında seçilen eser daha önce araştırmacılar tarafından bu yöntem ile incelenmemiş olduğundan, Joyce ile ilgili yapılmış diğer çalışmalar içerisinde özel bir öneme sahiptir. Dolayısı ile makalenin, gelecekte bu konu üzerinde yapılacak diğer çalışmalara ışık tutması beklenmektedir.

NOTLAR

ⁱ Celtic Revival, bir diğer adı ile İrlanda Edebi Uyanışı, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan kültürel, sanatsal ve politik alanları etkileyen edebi bir canlandırma hareketidir (Abrantes, 2018, s. 59).

ⁱⁱ Otoetnografi, “...sosyal bir eylem hakkındaki anlayışı genişletmek için yazarın deneyimlerinden yararlanan, son derece kişiselleştirilmiş bir tarzda yazılan ve yeni ortaya çıkan nitel bir araştırma yöntemidir.” (Aydmn Çelikcan ve Aksoy, 2020, s. 355).

KAYNAKLAR

- Abrantes, E.L. (2018). Contemporary Reflexions on the Irish Celtic Revival of the 19th century. *Brathair*, 18(1), 56-70.
- Aydmn Çelikcan, H. & Aksoy Ş. (2020). Sanat Temelli Araştırma Yöntemi Otoetnografi. *Journal of Arts*, 353-366.
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın Poetikası*. Aykut Derman (Çev.). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bal, M. (2018). Son Söz. İçinde J. Joyce, *Dublinliler*, Mustafa Bal (Çev.), İstanbul: Everest Yayınları. (ss. 251-254).
- Barış, T. (2021). Balkan Coğrafyasına Fenomenolojik Bir Yaklaşım Denemesi: Drina Köprüsü ve Drina’da Son Gün Örneği. *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3(2), 27-51.
- Batur, E. (2018). Joyce’un Dublin’i. İçinde J. Joyce, *Dublinliler*, Mustafa Bal (Çev.), İstanbul: Everest Yayınları, (ss. 9-11).
- Başaran, A. (2021). Neden Bachelard Okuruz? Yeni Bir Mekân ve Mekunluk Anlayışına Doğru. İçinde *Mimarlar Neden Bachelard Okur*, M. Taha Tunç & Sümeyye Yıldız (Der.), İstanbul: Ketebe Yayınları. (ss. 37-56).

- Belge, M. (2012). Önsöz. İçinde J. Joyce, *Dublinliler*, Murat Belge (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, (ss. 5-11).
- Bolak Hisarlıgil, B. (2008). Martin Heidegger’de “Mekân” Düşüncesi: Hermeneutik-Fenomenolojik Bir Yaklaşım. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(25), 1-13.
- Brandy, J. (9 Haziran, 2015). James Joyce’s Dublin: A City of Contrasts. *The Irish Times*. www.irishtimes.com adresinden 23.02.2023 tarihinde alınmıştır.
- Buran, S. (2021). Virginia Woolf ve James Joyce’un Modern Anlatım Teknikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 27-43.
- Clifford, S. (2014). A Modernity Paused: James Joyce, Catholicism, and the Celtic Revival in the Pre-Revolution Ireland of Dubliners. *BSU Honors Program Theses and Projects*.
- Çiftçi, Ü. & Köseoğlu, E. (2019). İlkel Fenomenolojik Yöntem ile Yaşanan Mekânın Sınırlarının Keşfedilmesi. *In 4th International Symposium on Innovative Approaches in Architecture, Planning and Design*, 134-137.
- Ellmann, R. (1982). *James Joyce*. Sussex Publications.
- Heidegger, M. (1962). *Being and Time*. J. Macquarrie, & E. Robinson (Çev.), Oxford: Blackwell Publishing.
- Husserl, E. (2003). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*. H. Tepe (Çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Joyce, J. (1914). *Dubliners*. London: Grants Richards LTD. Publishers. www.archive.org adresinden alınmıştır.
- Joyce, J. (2012). *Dublinliler*. Murat Belge (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Joyce, J. (2018). *Dublinliler*. Mustafa Bal (Çev.). İstanbul: Everest Yayınları.
- Lüleci, M. (2017). Bir Hakikat Kategorisi Olarak Mekân ve Romanda Mekânın Fenomenolojisi Üzerine Notlar. *Kent, İnsan, Roman: Türk Romanında Kentleşme Olgusu Üzerine İncelemeler*, 15-36.
- Merleau-Ponty, M. (2013). *Phenomenology of Perception*. Routledge.
- Mesçioğlu, S.B. (2019). Michel Butor’un «Değişme» Adlı Eserinde Özne-mekân Etkileşimi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(12), 1-8.
- Mottolose, W.C. (1999). *Writing “dear dirty Dublin”: Joyce’s Ethnography and the Problems of Culture and Nation*. (Doktora tezi). Fordham Research Commons.
- Nane, P. (2021). Deneyim ve Anlatı Odağında Mekâna Yeniden Bakmak: Perec ve Butor’un Yazınında mekânın Temsil Biçimleri. *Tasarım+ Kuram*, 17(33), 163-175.
- Norberg-Schulz, C. (1982). *Genius Loci: Landschaft, Lebensraum, Baukunst*. Stuttgart.
- Pallasmaa, J. (2011). *Tenin Gözleri*. A. Ufuk (Çev.). İstanbul: YEM Yayınları.
- Seamon, D.A (2007). Lived Hermetic of People and Place: Phenomenology and Space Syntax. Proceedings of, 6th International Space Syntax Symposium, 1-16. <https://krex.k-state.edu> adresinden alınmıştır.
- Serin Güner, A. P. & Gökmen, H. (2020). Mimarlık ve Edebiyat İlişikisine Dair Yapılmış Akademik Çalışmaların Bir Sınıflandırması. *İdealkent*, 11(31), 1722-1763.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 30.12.2022 tarihinde alınmıştır.
- The National Archives of Ireland. www.census.nationalarchives.ie adresinden 24.02.2023 tarihinde alınmıştır.
- Ulubay, S. & Önal, F. (2020). Mekân Üzerine Sorunsallar ve Kavrayışlar: Fenomenoloji Kuramının Yirminci Yüzyılın Mekân Anlayışına Etkileri. *Megaron*, 15(4), 606-613.
- URL-1. www.gardinerstreetdublin.com adresinden alınmıştır.
- URL-2. www.flickr.com adresinden alınmıştır.
- URL-3. www.census.nationalarchives.ie adresinden alınmıştır.
- URL-4. www.tramwaybadgesandbuttons.com adresinden alınmıştır.
- Yağcıoğlu, S. (2013). Bir Karabasan Kenti Olarak Joyce’un Dublin’i ve Yazarın Niyeti: Bilişsel Anlatıbilim Çerçevesinde Bir İnceleme. *Dilbilim*, 35-48.